

Waar de morgen gloort en de avond daalt

JAN GROENLEER

Waar de morgen gloort
en de avond daalt

Kanttekeningen bij enkele cantica

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

ISBN 978 90 239 7065 1

NUR 700, 707

Boekverzorging Geert de Koning

© 2016 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Inhoud

Ter inleiding 7

BENEDICTUS 13

Labora 53

MAGNIFICAT 57

NUNC DIMITTIS 83

Ter inleiding

Cantica zijn lofzangen waarvan de tekst wel in de Bijbel staat, maar niet in het boek van de psalmen. Ze zijn te vinden in zowel het Oude als het Nieuwe Testament. Bekend zijn bijvoorbeeld het lied van Mozes uit Exodus 15 en het Canticum Canticorum, oftewel het Lied der liederen, het Hooglied.

Drie nieuwtestamentische cantica zijn mij vanaf mijn kinderjaren bekend in de berijmingen zoals deze voorkomen in de Nederlands Hervormde Bundel van 1938. De Lofzang van Maria gaat daar als Gezang B door het leven, een berijming van Johannes Eusebius Voet. De Lofzang van Zacharias is Gezang C en de Lofzang van Simeon is Gezang D. Beide berijmingen zijn afkomstig van het genootschap 'Laus Deo, Salus Populo'.

Veel later ontdekte ik dat deze drie cantica in de muzikliteratuur ook onberijmd voorkomen. Nog weer later is het me duidelijk geworden dat ze in de kloosters dagelijks een rol spelen. De Latijnse benamingen zijn ontleend aan het eerste woord waarmee de cantica in het Latijn beginnen. Ze vormen een vast onderdeel in drie belangrijke gebedstijden: de Lofzang van Zacharias (Benedictus) klinkt in de Laudens (Morgengebed), de Lofzang van Maria (Magnificat) in de Vespers (Avondgebed) en de Lofzang van Simeon (Nunc Dimittis) in de Completen (Avondsluiting).

Daarmee wordt in de getijden een andere volgorde aangehouden dan die waarin de drie cantica in het evangelie voorkomen. Daar is Maria de eerste die haar stem verheft. In de getijden begint Zacharias.

Deze bijzondere hymnische geschenken uit de Schrift zijn geen fossielen die ergens zijn opgeborgen om van een afstand bekeken te worden. Het is gegeven goed vanuit de traditie dat erom vraagt levend gehouden te worden.

Dat levend houden kan op verschillende manieren gebeu-

ren. In kerkdiensten klinken deze cantica in de adventstijd of met Kerst. Het meest worden ze levend gehouden in de kloosters, waar ze dagelijks worden gezongen.

EEN BUNDEL MIJMERINGEN

In dit boek zijn mijmeringen opgetekend rond de teksten van deze drie cantica. Ze bevatten spontane invallen, weloverwogen gedachten of exegetische opmerkingen, waarbij de gang van de tekst wordt gevolgd.

De volgorde waarin deze cantica aan de orde komen is niet de orde van de Schrift, maar de orde zoals ze in de dagelijkse getijden voorkomt. In de mijmeringen is zo ook aandacht voor de context waarin ze elke dag tot klinken worden gebracht binnen de (klooster)gemeenschappen.

De vertalingen van de cantica in dit boek zijn afkomstig uit het *Klein Getijdenboek*, een uitgave van 2005 van de rooms-katholieke Nationale Raad voor de Liturgie ('s-Hertogenbosch) en de Interdiocesane Commissie voor liturgische zorg (Brussel). Dezelfde tekst is te vinden op de inlegkaart bij het *Dienstboek, een proeve* (Zoetermeer 1998).

Dat wil niet zeggen dat er geen andere versies ter sprake kunnen komen. Maar dat hangt dan af van de noodzaak om iets te verduidelijken of van een andere kant te bekijken.

Bij het citeren van bijbelteksten is geen keuze gemaakt voor een specifieke vertaling. Er is afwisselend gebruikgemaakt van gangbare vertalingen.

DOEL

De bedoeling van dit boek is niet in één woord samen te vatten. Ze heeft verschillende aspecten.

Aandacht wordt gevraagd voor de wijze waarop in de rooms-katholieke traditie deze cantica een rol spelen, met name in de kloosters. Het is mijn overtuiging dat deze praktijk ook een verrijking kan betekenen in de reformatorische traditie.

Voor protestanten – waartoe ik ook mezelf reken – moet er dan wel iets verduidelijkt worden. Wie de getijden volgt, voegt zich in een bijzondere gebedstraditie.

In het gereformeerde protestantisme wordt gemeenschappelijk en individueel gebeden. De teksten zijn vrij en komen meestal spontaan uit het hart. Andere wijzen worden soms zelfs met een zekere argwaan bekeken. Voorgegeven teksten uitspreken als een gebed wordt al gauw gezien als dor formalisme. Het bidden van de psalmen volgens een bepaald rooster wordt als vreemd ervaren. Psalmen zijn voor protestanten vooral liederen die gezongen worden, en geen gebeden.

Calvijn dacht daar toch wat anders over. In navolging van Augustinus is zingen voor hem dubbel bidden. Daarom wilde hij ook de psalmen in een zodanige vorm in de moedertaal gieten, dat ze door de gemeente op de lippen genomen konden worden als een gezongen gebed.

De psalmen vormen bovendien het lied- en gebedenboek van Christus en dus ook van het lichaam van Christus, de kerk. Zo hebben de auteurs uit de tijd van de martelarenkerk en de kerkvaders in elk geval over de psalmen geschreven.

Het is opmerkelijk dat in het gereformeerde protestantisme naast de 150 psalmen ook de drie genoemde cantica altijd een rol hebben gespeeld. Ik heb mij afgevraagd waarom juist deze drie naast de 150 psalmen vrijwel in alle gereformeerde liedbundels voorkomen. Wilde men misschien, bij het sluiten van de kloosters, de praktijk van de kloosters handhaven in het gewone leven van gezin en maatschappij? Is het Geneefse Psalter met de daarbij behorende lofzangen van Maria, Zacharias en Simeon misschien bedoeld als het getijdenboek voor de gemeente als ze samenkomt, en voor de gezinnen en individuele gemeenteleden wanneer ze de huisliturgie beoefenen?

De mijmeringen in dit boek willen ertoe aanzetten om de teksten van de cantica – in samenhang met de psalmen die

verdeeld worden over de dagen van een maand – te gebruiken als gebedsteksten die dagelijks (zingend) gebeden kunnen worden, persoonlijk, in het gezin of in groepen. Daarbij zou het dagritme van de getijden aangehouden kunnen worden, zodat de Lofzang van Zacharias 's morgens klinkt, de Lofzang van Maria 's avonds, terwijl met de Lofzang van Simeon de dag besloten zou kunnen worden.

Ik ben me ervan bewust dat de praktijk van de huisliturgie door allerlei oorzaken vaak weerbarstig is. Het valt niet altijd mee om daaraan vorm te geven. Maar het staat ieder vrij om dat op een eigen manier te doen. Niet alles kan of hoeft. Maar elementen van wat hier aangedragen wordt, zouden daarbij kunnen helpen.

Deze mijmeringen vragen vooral aandacht voor de betekenis van de teksten zelf en wat ze oproepen aan gedachten en overwegingen. Het gaat er niet om dat voorgegeven teksten gedachteloos worden gemurmeld. We mogen ook verstaan wat we bidden. Daaraan willen deze persoonlijke mijmeringen een bijdrage leveren.

In het klooster klinken de teksten in een christelijke context, maar de naam van Christus komt er niet in voor. De betekenis van Hem wordt met woorden uitgedrukt die aan poëtische teksten uit het Oude Testament doen denken. Zo zullen in deze mijmeringen ook de relatie Oude en Nieuwe Testament, en Kerk en Israël aan de orde komen.

Waarvan de mijmeringen vooral getuigenis willen afleggen is verwondering en dankbaarheid. De cantica brengen biddend en lofprijzend de God van Israël ter sprake die in de Messias Jezus heeft omgezien naar de wereld en al haar bewoners.

In de kloostergemeenschappen wordt op een bepaalde manier uiting gegeven aan wat Psalm 65 zo treffend zegt in vers 9:

*Waar de morgen gloort en de avond daalt
brengt Gij gejuich.*

Ze doen dat haast plaatsvervangend voor hen die er niet aan toekomen. Maar wie weet, werkt het aanstekelijk om er ook buiten de kloostermuren op een of andere manier vorm aan te geven.

BENEDICTUS

BENEDICTUS

Geprezen zij de Heer, de God van Israël,
omdat Hij omziet naar zijn volk en het bevrijdt.

Een redder heeft Hij ons verwekt
in het geslacht van David, zijn getrouwe;
zoals Hij reeds van oudsher had verklaard
bij monde van zijn heilige profeten:
verlossing uit de macht van onze vijanden
en uit de hand van allen die ons haten.

Zo zal Hij onze vaders barmhartig zijn,
zijn heilige verbond gestand doen;
de eed aan onze vader Abraham gezworen
ons eenmaal te verlenen,

om aan de greep van vijanden ontrukkt
Hem zonder vrees te dienen;

in vroomheid en gerechtigheid
al onze dagen voor zijn aanschijn. –

En gij, kind, zult profeet zijn van de Allerhoogste,
want gij gaat voor de Heer uit om zijn weg te banen.

Gij zult zijn volk de boodschap van verlossing brengen
door de vergeving van hun zonden;
dank zij de innige barmhartigheid van onze God,
die als een nieuwe dag voor ons zal opgaan;

om licht te brengen in het duister
en de schaduw van de dood
en onze voeten te geleiden op een weg van vrede.

Eer aan de Vader en de Zoon
en de heilige Geest.

Zoals het was in het begin en nu en altijd
en in de eeuwen der eeuwen. Amen.

De morgen gloort

Het is ochtend. De kloostergemeenschap is al heel vroeg in beweging gekomen voor de Metten, een lezingendienst. Vanwege het vroege tijdstip en de lange duur vraagt deze dienst mentaal heel wat van de broeders.

Maar nu schrijden de broeders naar de gebedsruimte voor de Laudan. De kapel is nog stil. Alleen het geschuifel van voeten over de plavuizen van hen die binnenkomen is te horen, en het geruis van de stof van het habijt dat hen omhult.

Bij binnenkomst maakt ieder een lichte buiging in de richting van het crucifix. Het Corpus Christi hangt er deer-niswekkend bij. Maar vergis je niet. In de hymne aan het begin van het Morgengebed zal Hij begroet worden als het Licht dat alles en iedereen verlicht.

Er zal gebeden worden, zoals al vele eeuwen elke morgen van elke dag het getijdengebed wordt onderhouden.

De dag begint. De ruimte van de kapel vult zich met het geluid van liederen en gebeden. De toon van de dag wordt gezet.

Vast onderdeel van het Morgengebed is het Benedictus, de Lofzang van Zacharias. Het is de grote lofzang van de vader van Johannes de Doper, die spontaan uit zijn mond omhoog stijgt wanneer het kind geboren is. Maandenlang heeft hij zijn mond niet kunnen opendoen. Ongeloof had hem het zwijgen opgelegd. Maar dan, wanneer de belofte werkelijkheid is geworden, is hij niet meer te houden. Of liever gezegd: hij kan de Geest niet meer tegenhouden. Vol inspiratie zingt hij een nieuw lied, maar het ademt de lucht van het Oude Testament, zoals ook zijn zoon nog met één been in oude tijden zal staan en met het andere been een nieuwe sfeer zal betreden. Hij zal de nieuwe tijd aankondigen met woorden die aan oudtestamentische profeten doen denken.